

Werk

Titel: In Epistolam S.Pavli Apostoli ad Ephesios, Roberti Rolloci ... Commentarius

Autor: Rollocus, Rob.

Verlag: Preux

Ort: Genevæ

Jahr: 1593

Kollektion: DigiWunschbuch; Varia

Werk Id: PPN664576486

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN664576486> | LOG_0011

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=664576486>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

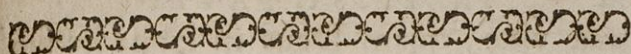
Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

ARGVMENTVM.

Huius cap. partes sunt quatuor.

In prima parte pergit in specialibus præceptis quæ ad certas hominum conditiones pertinent, nempe, eas quæ sunt in eadem familia, parentum & liberorum, dominorum & seruorum, vsque ad vers. 10.

In secunda parte concludens vniuersum hunc locum præceptionum, omnibus communiter subiicit generale quoddam præceptum de induenda tota illa armatura Dei, ad vers. vsque 21.

In tertia parte cap. quæ eadem est Epistolæ sexta, significat se credidisse Tychico tabellario res suas priuatas coram exponendas, vsque ad vers. 23.

In quarta parte cap. quæ eadem est septima & vltima Epistolæ, claudit Epistolâ salutatione quadam, qua bene precatur non tantum Ephesis, sed toti Dei Ecclesiæ.

CAPVT VI.

- 1 *Liberi auscultate in Domino parentibus vestris: id enim est iustum,*
- 2 *Honora patrem tuum, & matrem tuam, quod est præceptum primû cum promissione.*
- 3 *Vt bene tibi sit, & sis longæuus super terram.*

Liberi. Prima pars cap. in qua primû præcipit liberis & parētib. Hoc autem præceptum ad liberos pertinet. Primû est ipsum præceptum: Deinde sunt duæ eius rationes, vna ab eo quod iustum est, altera à promissione lon-

I.
Prima pars capitis.
Secundum præceptum particulare & æconomicum.

De libero-
rum officio.

Quale illud
sit.

Liberi sunt,
qui ex aliis
descenderunt
Qui sunt li-
berorum lo-
co.

Exemplum.

Explicatio
officij, quod
in obediētia
versatur.

Obedientia
illa autem
complecti-
tur.

Reuerentiā.

Obsequium

grauæ vitæ, quam Deus in mandato suo promittit. Præceptum est: Liberi auscultate parentibus in Domino. Liberos nomine intelligo omnes eos, qui ex aliis descenderunt: ut parentum nomine omnes eos, ex quibus alij descenderunt. Item liberorum nomine intelligo eos qui loco liberorum sunt, ut priuignum, priuignam, generum, nurum: ut parentum nomine intelligo eos, qui loco parentum sunt, ut vitricum, nouercam, socerum, socrum. Ruth 3.5. Ruth subiicit se in omnibus socru, tanquam matri. Quicquid, inquit, edixeris mihi, faciam. Sed hodierno die rara est huiusmodi consensio animorum inter socrum & nurum.

Auscultate, inquit, *parentibus vestris*. His verbis requirit obedientiam. Obedientia autem est illud officium externum, quod inferior debet superiori suo, auscultans ei in omnibus possibilibus & licitis, quod proficiscitur ex interiori cordis reuerentia, & amore. Pars est illius honoris quem requirit Deus in præcepto quinto. Honora patrem & matrem: Constat enim honor ille multis partibus. Primum reuerentia & amore interiori: deinde externa obedientia: tertio gratitudine, quæ sita est in pari compensatione parentum: de qua

Pauli Tim. 4.4. du-
xerunt pietatem
in vicem rep-
hendierno die tan-
vicem rependa-
parentes om-
grauelcente ia-
pollent. Quarto
te in tolerandi-
parentum, quantum
tantatem Dei. Null
in scriptura nota ex
ea qua Noach ex-
Cham, Genes. 9.25. q-
indicanit fratribus. M-
henderunt seruorum e-
Sed cur postsumus
notis partes præcipi o-
eam trahere secum ca-
ficillimam hac esse part-
gis aduersum sit huma-
alis subici: & quotus
parentibus sese libenter
en inter potestates, h-
sit & naturalis. Hacten-
Quod si quæras, quan-
ad extremum vi-
discrimine: Nam
sibi potestue, ma-

Paul. i. Tim. 5. 4. dum præcipit, vt liberi exerceant pietatem in eos, qui sunt familiæ suæ, & vicem rependant parentibus. Sed hodierno die tantum absunt ab eo liberi vt vicem rependat, vt ferè crudeliter spoliarent parentes omnibus iis bonis quibus ingrauescente iam ætate vitam tolerare possent. Quartò, constat honor ille æquitate in tolerandis infirmitatibus & vitiis parentum, quantum licet per legem & voluntatem Dei. Nullum legimus grauiorem in scriptura tota execrationem, quàm est ea qua Noachus execratus est filium suum Cham, Genes. 9. 25. quòd patris nuditatem indicarit fratribus. Maledictus erit Cenanah: seruus seruorum erit fratribus suis.

Gratitudinem.

Æquitatem in tolerandis parètum infirmitatibus

Sed cur potissimum inter cæteras honoris partes præcipit obedientiam? Resp. 1. eam trahere secum cæteras partes. 2. difficillimam hanc esse partem, cum nihil magis aduersum sit humano ingenio, quàm aliis subiici: & quotus est quisque qui vel parentibus sese libenter subiiciat: cum tamen inter potestates, hæc maximè amabilis sit & naturalis. Haftenus de obedientia ista. Quod si quæras, quamdiu debeat durare. Resp. ad extremum vsque vitæ, etsi cum aliquo discrimine: Nam dum sunt liberi sub patria potestate, maiorem debet obe-

Cur obedientiæ meminit.

Quãdiu durare debeat.

dientiam: postquam verò consensu parentum liberati sunt, non adeò obligantur. obligantur tamen etiam tum ad certam quandam obedientiam, qua tenentur etiam ad extremum usque spiritum.

De causa finali huius obedientiæ.

Cur Apostolus huius causæ meminerit.

Iubet postremò obedire in domino. Causa mouens & finalis obedientiæ erga parentes, debet esse Dei gloria: iuxta regulam illam quæ est 1. Cor. 10. 31. Siue editis, siue bibitis, siue quicquid facitis, omnia in Dei gloriam facite. Matt. 23. 9. ita loquitur Christus: patrem vestrum neminem vocate in terra: vnus enim est Pater vester qui in cælis est. Quibus verbis illud planum est: sicut Deus creator est noster, conseruator, redemptor: ita propriè patris nomine appellandus est. Verum quemadmodum visum est ipsi vti hominibus, tãquam instrumentis, in gignendis nobis, educandis, & conseruandis: ita patris nomen cum illis communicauit. Quod si ita sit, iustum est in illo patre, qui proprius & vnicus pater est, & propter eum, auscultare terrenis hisce parentibus.

Præcepti prima ratio.

Ab eo quod iustum est, desumpta.

Hactenus fuit præceptum: sequitur prima ratio, ab eo quod iustum est, sumpta. Colloss. 3. 20. vbi idem præcipit. addit hanc rationem, nempe, quia Domino acceptum est. Item 1. Tim. 5. 4. quia acceptum, & ho-

AD EPHES.
est coram D
est, quod D
forme volun
est de volunt
regula omnis
Deus id iust
iustus est, adeoq
alterum argum
diceret: Nam
imum cum prom
rem & matrem, &c.
ceptum attinet, nihil
cam. Tamen quæro
primum cum pro
cetera omnia habent pr
um? nonne secundum
nem exprellam? Resp. g
am promissionem, tum
intellectum, tum in secun
exprellam. Hoc autem est
primum cum speciali promi
tatis nimirum. Atque hæc d
Obi. 1. Philosophi gen
entiam multis in locis
quæquam eorum dixi
multis in Domino. Ob
m. Paulus in præcepto
supremæ parentum, sed m
cuiuspiam rationem h

nestum est coram Domino. Ergo iustum hoc loco est, quod Domino acceptum est, & conforme voluntati ipsius. Nam sciendum est de voluntate Dei, quòd sit certissima regula omnis iustitiæ: quicquid enim vult Deus id iustum est, quia ipse Deus summe iustus est, adeoque ipsa iustitia. Sequitur alterum argumentum à promissione A promissione. quasi diceret: Nam hoc est præceptum primum cum promissione, (Honora patrem & matrem, &c.) Quod ad ipsum præceptum attinet, nihil de eo hoc loco dicam. Tantum quæro cur dicat hoc præceptum primum cum promissione? nonne & cætera omnia habent promissionem additam? nonne secundum habet promissionem expressam? Resp. generalem esse illam promissionem, tum in aliis omnibus intellectam, tum in secundo legis mandato expressam. Hoc autem est primum præceptum cum speciali promissione, longævitatatis nimirum. Atq; hæc de hoc præcepto.

Obs. I. Philosophi gentium hanc obedientiam multis in locis præcipiunt. Sed quis unquam eorum dixit: auscultate parentibus in Domino. Obs. igitur discrimen. Paulus in præcepto suo non tantum ipsorum parentum, sed multò magis Dei eiusque gloriæ rationem habet: cum sciat Doctrinæ.

I. Discrimen inter præcepta ethnico-
rum & Dei
servorum de
honorandis
parentibus.

Et inter obedientiam hominis Christiani & ethnici.

2. De argumentis ad obedientiam illam præstandam impellentibus.

De parætur erga liberos officio.

hoc à Deo præceptum esse. Illi tantum rationem hominum habuerunt, vltius non viderunt. Similiter etiam differt obedientia Christiani hominis ab obedientia ethnici. Christianus in Domino & propter Dominum eiusque cultum auscultat parentibus. Ethnicus non propter Dominum, sed propter alios fines quos sibi ipse proponit. Vnde fit ut eius obedientia omnis vera esse non possit, sed hypocritica duntaxat & simulata. Quicquid enim est, quantumvis speciosum videatur, quod non fit propter Dei gloriam, sed aliud quid quod proponit sibi homo, siue utilitatem suam, siue honorem, siue quid tale, hypocriticum est illud totum. 2. Primum mouet eos ad obedientiam à iusto. Deinde promissione allicit. Moueamur igitur ad auscultandum parentibus, quia iustum est, quod si propter iustitiam nolumus, tum moueamur promissione: quod si ne promissionem quidem audire volumus, tum audiamus illas minas quæ sunt Exod. 21. 17. Qui maledicit patri suo aut matri suæ, omnino morte peccator. Quæ lex, si vim suam habuisset apud nos, multi iam pridem fuissent mortui.

4 Et vos patres, ne prouocate ad iram liberos vestros, sed enutrite eos in doctrina & monitis Domini.

Et vos patres, ne. Nunc vicissim patribus præcipit. Primum prohibet vitium: deinde commend

commendat virtutem. Prohibet autem nimium rigorem his verbis: Patres ne prouocate ad iram liberos vestros. Natura omnes homines, quos Deus collocavit in loco aliquo eminentiori, seueriores sunt in eos qui ipsis sunt subiecti, nisi Deus naturæ sœuitiam ad certam æquitatem & moderationem, qua nouit ipse ratione, reuocet. Quod cùm satis intelligerent Apostoli, prohibuerunt hoc seueritatis vitium, & contrariam æquitatem commendarunt quibuscūque superioribus, vt maritis Coloss. 3. 19. vt Dominis Coloss. 4. 1. 1. Pet. 3. 7. vt parētibz Coloss. 3. 21. & hoc loco. Nam monet hīc ne nimia seueritate ad irā prouocent liberos. Coloss. 3. 21. incommodum seueritatis hoc affert: Ne liberi despondeāt animum: fit enim, vt postquam seueritate parentum ad iram prouocati sunt liberi, abiciant illam quam erga parentes habere debent pietatem, & obfirmant animum aduersus admonitiones omnes, aduersus minas, aduersus ipsa verbera: denique stupidi reddātur & inepti ad quiduis obeundum quod laudabile sit & honestum.

Hæc hæctenus de vitio præcepit: deinde virtutem commendat: nempe, vt educant liberos suos in disciplina & præceptionibus Domini. Hæc ad liberos, dum in tene-

Prohibet nimiam austeritatem.

Cuius origo, ex superbia.

Huic opponitur æquitas.

Prohibitionis ratio, ab incommodis quæ nimia hæc austeritas adfert.

Austeritati opponit institutionem in disciplina & monitis Domini.

Quid disci-
plina.

Quid præce-
ptiones seu
monita Do-
mini.

Cōfirmatio
à testimo-
nio.

Ab exēplo.

Doctrina.

De parētum
in libero-
rum institu-
tione pecca-
tis, nempe ni-
mia authori-
tate & nimia
indulgentia:
quibus op-
ponūtur Do-
ctrina & mo-
nita Domi-
ni.

ra ætate sunt, pertinent: nam disciplina est
ea, quæ posita est, partim in incitamentis hu-
manioribus: partim in correctionibus ad
cohibendam eius ætatis petulantiam. De
castigatione hac Solomon multa loquitur
in Prouerb. 13. 24. & 19. 18. & 29. 15. 17. Po-
stremò 23. 13. 14. inquit, Ne subtrahas à pue-
ro castigationem: nam si percusseris eum
virga, nō morietur. Tu virga percutito eū
& animam eius ab inferno eripies. Sequi-
tur præceptio, quæ posita est in eo, vt bre-
uissima simul & facillima præcepta verita-
tis & pietatis illi ætati tradantur, vt tener
animus iam in prima ætate concipiat quæ-
dam conscientiæ, religionis, & bonorum
morū semina, quæ deinde augescēte ætate
incrementum capiant. Sic Dominus Deut.
6. 20. 21. per Moſem præcipit Israëlī, vt libe-
ros suos instruunt in iis, quæ viderint ipsi.
Huius educationis exēplū exhibet Aposto-
lus in Timoth. qui à puero in literis sacris e-
ducatus est. Haftenus de præcepto virtutis.

Obs. 1. duo possumus hic colligere extre-
ma, in quibus peccant parentes: intērq; ea
mediam virtutem. Vnum est in excessu, ri-
gor nimius: Alterū in defectu, nimia indul-
gētia, Mediocritas est *παιδεία* sed cum *παι-
δεία* cōiungit *υποταγή*, hoc est, monita Do-
mini, vt sciamus frustra castigari corpus,

nisi

nisi præceptis animus imbuatur, & flectatur. Vocat hæc præcepta Domini. Quædam præcepta sunt hominum: sunt etiam præcepta ex Dei verbo petita. Hæc maximè efficacia esse oportet in animis puerorū, quia habent coniunctum Dei spiritum. Rursus præcepta Domini partim sunt quæ instituunt in via salutis, partim de moribus & conuersatione dantur. Vulgo primū tradunt pueris ista præcepta de moribus, eaq; ferè ex prophanis authoribus petita: de Deo nihil aut parum: de Christo nihil. Sed ego hoc affirmo, iam primū tradenda esse illa præcepta quàm facillima & quā breuissima, quæ ad salutem pertinent, & alteram illam vitam, sine quibus non possunt pueri in bonis & sinceris moribus proficere. Ego enim bonos mores illos non appellarim, qui non proficiscuntur ab animo aliqua ex parte regenerato. Regenerari autem animus non potest nisi fide præcedente: fides verò est per auditum. Quare ego censuerim christianis pueris, quam primū aliquid de Deo, de Christo, de fide, de iustificatione, de sanctificatione, de cæteris denique capitibus Catecheseos inculcandum. Spiritus enim Dei sanctus ad mensuram aliquam, in pueris quoque est efficax.

De præceptis seu monitis Domini & hominum.

Quæ præcepta pueris primò tradenda sint.

Huius consilij ratio.

Conclusio.

5 *Servi auscultate ijs qui vestri Domini sunt secundum carnem cum timore ac tremore, cum simplicitate cordis vestri, vt Christo.*

6 *Non ad oculum seruientes, vt qui hominibus placere student, sed vt serui Christi facientes ex animo quæ vult Deus.*

7 *Cum beneuolentia seruientes Domino & non hominibus.*

8 *Vt qui illud sciatis singulos quicquid fecerint boni, hoc reportaturos à Domino, siue seruus fuerit siue liber.*

Servi obedite. Nunc seruis præcipit. Primum, est præceptum ipsum obedientiæ. Deinde est subiectus obedientiæ modus. Postremò proposita mercede allicit ad officium sincerè & ex animo præstandum. Præceptum est: *Servi inquit, auscultate &c.* Seruos hîc intelligo non mercenarios, qui, alioqui liberi, vendunt suas operas ad certum tempus: cuiusmodi sunt in vfu apud nos hodierno die: verum intelligo seruos illos, qui tum erant, cùm Paulus hæc scriberet, emptos & addictos perpetuæ seruituti, nisi visum esset dominis eos manumittere: & in quos domini habebant per leges ius vitæ & necis. Hos iubet auscultare dominis secundum carnem. Dominos vocat *secundum carnem*, quia dominium horum tantum est in corpus & corporalia, non autem in

3. Tertium præceptum particulare & æconomicum. De Seruorum officio.

Præceptum. Ad quos dirigitur.

Quid illis præcipiatur. Quorum respectu.

in conscientiam. Sic ad Philemonem scribit, Onesimum dilectum ipsi, & in carne, & in Domino. In carne, quia mancipium ipsius erat: In Domino, quia frater. Ex quo loco manifestum est Paulum tribuere Philemoni dominium in Onesimum seruum, tantum quoad carnem. Sic I. Cor. 7. 22. seruum consolatur eo quod sit libertus Domini, quod de libertate conscientiae intelligendum est. Quod autem de potestate dominorum, qui familiis priuatis praesunt, loquimur, idem intelligimus de potestate magistratum. Vnde & hoc sequitur leges humanas non obligare conscientias hominum proprie, sed diuinas tantum. Dico proprie, & per se: quia lex humana obligat conscientiam propter legem Dei, quae praecipit obedientiam legi humanae praestandam. Sic intelligendum est illud Pauli Rom. 13. 5. Non solum propter iram, inquit, sed etiam propter conscientiam, quae nimirum vrgetur Dei ordinatione, quae etiam vsus est Apost. paulo ante, tanquam argumento obedientiae. Vnde Pet. 1. 2. 19. dicitur: Hoc enim gratum est, si quis propter conscientiam Dei suffert molestias. Vide, conscientiam refert ad Dei voluntatem, quae sola proprie ipsam obligat. Hoc libuit obseruare, & propter aduersarios,

De potestate Dominorum & magistratum in Dominos & subditos.

De legum & traditionum humanarum autoritate.

Aduersus Pontificios & aulicos syncretistas.

qui imponunt conscientias hominum iugum ceremoniarum à se inuentarum : & propter assentatores nostri temporis, qui regibus imperium etiam in conscientias hominum tribuunt, & nihil non.

Modus obediendi, duplex.
Cum tremore.

Cum simplicitate cordis.

Non ad oculum seruire.

Sed ex animo, & tanquā Deo, nō hominibus.

Hactenus præceptum : sequitur modus obediendi, qui duplex est. Prior est, vt cum timore & tremore obediāt: qui quidem timor non debet esse seruilis: nam Christianus, etiam seruus, non tamen debet moueri ad obedientiam timore seruili, sed filiali. Posterior modus est, vt cum simplicitate cordis auscultent dominis, vt Christo. Quid autē sit, obedire cum simplicitate cordis, verbis sequētibz quasi definit: ac primū ostendit, quid non sit: deinde quid sit. Obedire ergo cum simplicitate cordis, non est ad oculum seruire, vt qui student hominibus placere, hoc est, non est obedire obedientia quadam externa & simulata, qualis est obedientia eorū qui student placere nō Deo, interna obedientia cordis, sed hominibus, externa quadam obedientia corporis: sed obedire cum simplicitate cordis est, facere ex animo quæ vult Deus, vt seruos Christi, hoc est, vt seruos non tam hominū, quā Christi ipsius, obedire ex animo, non tam Dominis, quā Deo ipsi, qui vult ac præcipit hanc obedientiam. *Vt serui Christi facientes*

ex animo quæ
spiritu seru
de se loq
in spirit
benivolentia.
prox
animo quæ
seruire.
Nam quisqu
inibus ex Dom
illud accipit Dom
frum.

Vt qui illud facit si
runt. Allicet ad simplice
obedientiam à mercede
anque, sine discrimine
sine seruis, sine liberis.
hinc doctrina fundame
etiam veris sequenti vid
inquit, acceptio personar
hoc loco: similibus co
opera nostra peristia est
per quia nimirū Deus ea
ad non sequi quod vo
ita bonum etiam secu
istis, nisi peccatum
rem demnationem m
dangelicæ, hoc est,
per obedientiam pro

facientes ex animo quæ vult Deus. qui nimirum ipsi spiritu seruiunt: quemadmodum Apostolus de se loquitur Rom. 2.9. Cui serui, inquit, in spiritu, in Euangelio Christi *cum beneuolentia.* Exegetis & quasi definitio quædam proximi membri: Facere enim ex animo quæ vult Deus, est cum beneuolentia seruire Domino & non hominibus. Nam quicquid faciunt homines hominibus ex Domini præcepto & voluntate, illud accipit Dominus tanquam sibi factum.

Vt qui illud sciatis singulos quicquid fecerint. Allicit ad simplicem hanc & sinceram obedientiam à mercede proposita quibuscunque, sine discrimine, bene agentibus, siue seruis, siue liberis. Paulus, Rom. 2.11. huius doctrinæ fundamentum habet, quod etiam versu sequenti videbimus: Non est, inquit, acceptio personarum apud Deum. Ex hoc loco & similibus colligit aduersarius opera nostra perfecta esse, ac proinde mereri: quia nimirum Deus ea compensat. Resp. Illud non sequi quod volunt, quia Deus reddit bonum etiam secundum opera imperfecta, & nisi peccatum inhærens condonetur, condemnationem merentia. cum iudicat Euangelicè, hoc est, non ex pacto operum, seu obedientiæ propriæ quæ legi sa-

Expositio
proximi me-
bri.

Inductio ad
obediētiam
sinceram, à
mercede. piis
seruis propo-
sita.

Fundamētū
huius doctri-
næ.

Aduersus er-
rorem de me-
ritis operū.

Quomodo
Deus electis
reddat secū-
dum opera
sua.

tisfaciat, sed ex pacto fidei, siue iustitiæ Christi per fidem nobis applicatæ: & tamē secundum opera, vt secundum argumenta siue testimonia fidei, ex qua proficiscuntur, & quæ fidem esse in hominibus tanquam effectus, ostendunt. Ex huiusmodi igitur locis scripturæ, quæ iudicium secundum opera bona, quæ in hac vita fecimus, Christum facturum dicunt, neque meritum, neque perfectio operum sequitur.

Doctrinæ.
I. De Seruorum Christianorum ignorantia.

Huius ignorantie partes.

Effecta.

Ingratitudinis seruorum seu mercenariorum nostrorum amplificatio, à comparatis.

Obs. I. Iubet obedire sicut Christo & facere ex animo quæ vult Deus, vt seruos Christi. Proponit mercedem reportandam à Domino, qui non excipit personas. Hinc discimus, quæ sit causa, cur serui non ex animo obediant dominis suis: nempe, in vocatione sua non proponunt sibi Deum in Christo: non cogitant sibi seruiendum esse terrenis dominis propter eū qui hoc præcepit: non respiciunt ad eam mercedem, quæ est ab illo, sed ante oculos habent homines, ipsorumque mercedem. Hinc fit vt ferè corde non sint sinceri, verbo sint responsatores, factis sint, vel negligentes, vel parū fidi. Quod si Paulus præcipiat seruis qui mācipia erant, vt in Christum intueantur, & propter ipsum seruiant: quantò magis possumus nos præcipere mercenariis nostri temporis, qui alioqui liberi sunt, vt propter Christum

Christum seruiant, cum beneficio & gratia eiusdem Christi, qui liberauit animas à potestate Diaboli & mortis, hoc etiam habeant, quod liberi sint corporibus. Ante Christum enim nihil erat præter miseram seruitutem. Paulatim vero per fidem in Iesum Christum leniores & mansuetiores facti sunt Domini: tandemq; seruos suos manumiserunt. 2. Cum propter Deum simplicem & sinceram seruitutem seruituri sint serui, imprimis dominis curæ esse debet, vt serui in vera Dei notitia in Christo instituantur. Quod si secus fecerint, ne querantur sibi non præstari à seruis suis sinceram illam obedientiã, quam requirunt. Nam honorâtes me honorabo, ait Dominus. 3. Putât vulgò qui infimo loco sunt, Deum de se nō sollicitum esse, neq; curæ esse Deo quid ipsi agant: sed falluntur. Deus videt, vel abiectionissimæ cuiuscunque fortis hominis facta. Quod si ex animo fecerit quod vult Dominus in sua quisq; vocatione quātumuis abiectione, Deus profectò eum hominem, vt regem compensabit. Nam Deus noster non personas hominum, non quātitatem etiam facti, sed qualitatem potius & sinceram agendi rationem respicit, eamq; compensat.

9 Et vos domini, eadem facite erga illos, remissis minis: sciētes vestrum etiam ipsorum

2. De Dominorum & patrum ac matrum familias negligētia profana.

3. De piorū seruorum & hominū quātumuis abiectionum modo Deum reuerentur colant, felicitate.

Dominum esse in cælis, nec personæ respectum esse apud eum.

De Domino-
rum officio.

Præceptum.

Expositio
præcepti.

Officij hu-
ius partes.

Æquabili-
tas.

Benignitas.

Liberalitas.

Et vos domini. Vicissim præcipit dominis. Domini illi veteres putarunt seruos ipsis tantum natos, ideoque non plaris illos faciebant quam pecudes, seseque nihil illis debere existimabant. Contrà autem Apostolus admonet dominos officij mutui in seruos, nimium rigorem prohibens. Officium autem istud dominorum, duobus argumentis vrget. Officium igitur cuius admonet est, vt eadem faciant seruis. Eadem hic intelligenda sunt, non mensura aut quantitate: nam domini & serui non est æqualis conditio: sed proportionem quadam respondentem seruorum conditioni. Nam in officio faciendo habenda est ratio conditionis illius hominis erga quem ipsum facimus. Sed videamus particularius quidnam officij exigat. Paulus, Coloss. 4. 1. Domini, inquit, exhibete seruis iustum & æquabilitatem. Hæc prima pars est officij in reddendo seruis, quod iuste ipsis debetur. Ex 1. Pet. 1. 18. licet addere huic parti lenitatem & benignitatem quandam tanquam secundam partem officij, in remunerando, non modò iuste, sed liberaliter etiam, & plena manu, pietatem, studium, & diligetiam seruorum. Nam ibi dominorum quosdā bonos vocat, hoc est, benignos

nignos & liberales. Vtranq; hâc officij partem requirit Deus à dominis Hebræorum, Deut. 15. 12 & sequentibus. Coniungit cum præcepto officij, prohibitionem minarum, & sub minarū nomine rigoris cuiuscunq; generis, vt iniustorū mandatorū, defraudationis mercedis, nimix seueritatis, in puniendo vel reprehendendo. Sed hanc speciē potissimū prohibuit, vt videtur, quia vt plurimū domini conspiciūtur irata & torua facie seruis aliquid minitari.

Hæc de præcepto: sequuntur argumenta. Primum argumentum sumptum est à Domino etiam ipsorum, qui in cœlis est. Veteres illi domini, quia putabant nulli reddendam vnquam rationem officij sui erga seruos (nam quod ad magistratus, legibus suis concedebant dominis ius vitæ & necis in seruos) ideò pro arbitratu iis abutebantur. Verū Apostolus hoc loco significat esse Dominum ipsorū in cœlis, cui ratio sit reddenda. Secundum argumētum sumptū est à natura cœlestis illius Domini, quod non accipiat personas hominum. Homines potentiores cum premunt tenues impunè illud ferūt ab iis, qui debebant asserere tenues, quia nimirū excæcātur homines personis hominū, vt potestate, nobilitate, consanguinitate, diuitiis & ceteris id genus. Atq;

Minarum
remissio.

Inductiones
ad officium
prestandum.
Vnus est Do-
minus Do-
minorum &
seruorum in
cœlis.

Apud quem
non est per-
sonæ respec-
tus: vt som-
niant mina-
ces & crude-
les plerique
terrei isti
Domini.

hinc fit, vt Deum quoque ipsum summum illum Dominum talem esse somnient. Verum Apostolus ponit iis ob oculos, Dominum illum nō esse acceptorem personarū, sed iudicātem ex operibus cuiusque (vt loquitur Pet. I. epist. I. 17.) vt discāt domini officiū facere erga inferiores, & seruos suos.

Doctrinæ.

1. De Superiorum magistratuum in inferiores diligenti inspectione.

2. De causis cōfusionum & tumultuū in mundo.

Oppressorū consolatio.

Obs. I. Domini illius summi & cœlestis, videmus hīc officium hoc esse, vt exigat rationem eorum quæ Domini terreni fecerunt aduersus seruos suos. Sciant igitur superiores magistratus in terra, ad se pertinere, vt videāt vt rectē fungātur inferiores magistratus officio suo erga eos qui ipsis crediti sunt. Nam hoc ad exemplū summi illius Domini faciendū est. 2. Dominus in cœlis ideo facit officium, quia nō est apud eum respectus personarū. Superiores magistratus in terra ideo nō faciunt officiū, quia personas hominū respiciunt. Iosaphat 2. Chron. 19. 7. constituens inferiores iudices in ciuitatibus Iudeæ, posuit illis ante oculos Deum *ἐμπροσώπου ἡμῶν*, & nō acceptorem munerum. Bene esset cum nostra republica, si id facerent nostri iudices, & Deum ante oculos perpetuò haberent, cuius vices gerunt in terris. Sed etsi nō fungantur officio suo, neq; superiores, neq; inferiores Domini, habēt tamē oppressi cer-

tam

tam ex hoc loco consolationem: Scientes, inquit, etiam vestrum ipsorum Dominum in cœlis esse. Dominus in cœlis cessantibus hominibus in officio suo nō tamē cessabit.

3. vrget argumentis magis pungētibus Dominos ad suum officium, quam antea maritos & parentes, qui etiam cum potestate sunt. In causa videtur esse quia maior est natura coniunctio inter virū & uxorem, inter parentes & liberos, quàm inter Dominum & seruum: ac proinde charitas, quæ est fons omnium officiorū, maior est. Obserua igitur vbi minor est naturæ cōiunctio, ac proinde frigidior charitas: ibi opus est stimulo terroris iudicij Dei ad instigādos homines ad officium. Et certè non magis opus est seruis & subditis timore Dominorum suorum, quàm dominis timore Domini sui, qui in cœlis est, qui cū abest, iusto Dei iudicio fit, vt serui & subditi non timeant ipsos: Imò verò sape incutiatur Dominis & magistratibus deterior timor, nempe, subditorum suorum. Non enim caret periculo cū coguntur metuere sibi à subditis suis. 4. Ethnici etiam Philosophi eandem æquitatem dominis præcipiunt, sed quo argumento mouent animos? Nempe, vtilitatis, quam percipient ipsi Domini. Hoc vtile erit (inquiunt) ipsis Dominis,

3. De terrore iudicij Dei ipsis Dominis incutiendo: quemadmodum ipsi volunt à seruis & subditis suis timeri.

4. De discrimine obseruando inter philosophicas & Diuinas ad officium præstandum exhortationes.

& toti familiæ. Sed Paulus hoc loco altius eos subuehit ad cōtemplationem Domini in cœlis. Ethnici non mouebantur ad officium nisi argumentis iis quæ hunc mūdum & inferiora sapiunt, nempe, vtilitatis, honestatis, & iustitiæ quadam specie. Idem quoque contingit simulatis Christianis. Debent autem veri christiani, qui sciunt illum Dominum suum in cœlis esse, (vt cum Apostolo loquar,) & qui in cœlis hæreditatem expectant, altius oculos attollere ad cœlos, & commoueri amore, & timore cælestis illius Domini.

10 *Quod superest, fratres mei, corroboremini per Dominum & forte ipsius robur.*

11 *Induite vniuersam illam armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias Diaboli.*

12 *Quoniā nō est nobis lucta aduersus sanguinem & carnē, sed aduersus imperia, aduersus potestates, aduersus mūdi Dominos retores tenebrarum seculi huius, aduersus spirituales malitias quæ sunt in sublimi.*

13 *Propterea assumite vniuersam illam armaturam Dei, vt possitis resistere tempore aduerso, & omnibus confectis stare.*

Quod superest fratres mei corroboremini.

Concludens hanc partem Epistolæ de præceptis, omnibus communiter subiicit generale istud præceptum, tanquam omnium supe-

II.

Secunda pars capituli, continens, ad omnes generale quoddā præceptū de tota illa Dei armatura induenda.

superiorum fundamentum, & armat Dei robore ac armatura Ephesios ad præstanda illa, quæ antehac commendauit, officia: *corroboaremini*, inquit. Quia verò non fuit penes illos ista corroboratio sui, ideo non requirit ab iis vt corroborentur sua vi, sed Domini: Corroboaremini, inquit, *per Dominum*. Quid autè sit corroborari per Dominum, ipse exponit verbis sequentibus: Est nimirum corroborari *per forte robur Domini*. Quid rursus hoc sit, declarat familiari allegoria: Est induere totà illà armaturam Dei: *Induite*, inquit, *vniversam illam armaturam Dei*. Locutio hæc sumpta est à re militari. Milites descensuri in prælium induunt se priùs armatura, neque induunt se aliqua duntaxat parte armaturæ, galea tantum, thorace tantum, sed tota armatura: Ita, inquit ille, Induite totam illam armaturam Dei. Sed in quem finem? vt possitis, inquit, stare aduersus non apertā vim: nam hîc minus esset periculi: sed aduersus occultas insidias Diaboli: hoc est, aduersus Diabolum hostem callidum & vafum. Sūma igitur præcepti est, Corroboaremini per robur Domini, vel Induite vniversam ipsius armaturam, vt possitis stare aduersus insidias Diaboli.

Quoniam non est. Argumentum admoni-

Id autem variis loquendi formis explicat.

Primaria illa autè sumpta est à re militari.

In quem finem.

Summa præcepti.

Argumentū
& ratio eius-
dem.

Ab aduersa-
riorum cō-
sideratione:
quæ à com-
paratis su-
pra in me-
diū propo-
nitur.

Aduersario-
rum istorū
descriptio.

I. A potētia.
Sunt enim
Imperia.
Potestates.
Mundi do-
mini.

Vnde illud
imperium.

tionis est à genere luctæ & pugnæ: cuius
sensus est: Quoniam, inquit, non est nobis
lucta aduersus carnem & sanguinē, hoc est,
homines, qui natura fragili sunt: sed aduer-
sus spiritus, qui natura sunt non fragili, sed
firma: non caduca, sed æterna: nō enim illi,
vt caro & sanguis, resoluuntur vnquam in
puluerem. Obseruandum est autem eum
hoc loquendi genere non excludere omni-
nō carnem & sanguinē: nam lucta nobis est
etiam aduersus homines, etiā aduersus nos-
metipfos: sed comparatione facta cum illis
spiritibus, nihili facere carnē & sanguinē,
loquiq; de hominibus, quasi nullo nume-
ro essent, quasque non sit nobis aduersus
ipso lucta. Describuntur autē hīc magnificē
& sublimiter spiritus isti aduersarij, par-
tim à potētia, partim à malitia, partim de-
nique à loco in quo sunt. Quod ad poten-
tiam, appellātur imperia, potestates, mun-
di domini. Quid autem hoc postremū sit,
exponit sequētibus verbis, dum vocat Do-
minos tenebrarum huius seculi, hoc est, fi-
liorum tenebrarum & infidelitatis, in qui-
bus regnum obtinent hi spiritus. Causa cur
imperium his tribuatur hæc est, quia sem-
per, quantū in se est, potenter aduersus ho-
mines & Deū feruntur. Id enim vnū agunt,
vt homines perdant, & Deum ignominia
affi-

afficiant. Sciendum autem est hanc potentiam non esse ab ipsis spiritibus, sed à Deo qui laxat iis habenas, ad opus providentiæ suæ per ipsos administrandum. Quòd ad malitiam appellantur spirituales malitiæ: Causa est, quia, quātum in se est, malitiosè feruntur in Deū, & in homines. Porro malitia hæc non fuit ex natura ipsorū prima, sed ex defectione. Quòd ad locum, tribuitur iis locus in cœlestibus. Non hic intelligendum est ipsum cœlum, sed aëris regio, in qua Deus collocavit aduersarios hos spiritus. De loco autē non curiosi sumus. Designare videtur Apostolus locū è quo possunt commodè nos petere, cuiusmodi est locus superior. Hæc de genere luctæ.

Sciēdum autem est eum tam terribilem nobis pugnam & luctam adumbrare, non vt nos terreat, & cōsternat: sed vt magis animet & excitet ad nos ipsos corroborādos & induendū vniuersam illam armaturam Dei: vnde ex hac lucta tanquam argumēto statim concludit institutā hortationē. Propterea assumite vniuersam illam armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo, hoc est, die tentationis & insidiarum, & omnibus confectis, hoc est, toto prælio iam cōfecto, stare, & victoriam ab hostibus reportare. Duo hīc cōiunguntur, resistere, &

Et hæc potentia.

2. A malitia.

3. A loco, de quo curiosè haud inquirendum.

Cur Apostolus tam terribilem pugnam & luctam nobis adumbret, nepe vt nos ad fidem & constantiam hortetur.

itare: Nemo enim omnibus confectis stat nisi qui restiterit prius, Nemo, inquit Apostolus, 2. Timoth. 2.5. coronabitur nisi qui legitimè certauerit. Haecenus de præcepto eiusque argumento.

Doctrinæ.

1. De luctæ
& pugnæ
christianæ
necessitate.

2. De fonte
omnium of-
ficiarū, nem-
pe Dei robo-
re & potetia.

Aduers. libe-
ri arbitrij pa-
tronos.

3. De homi-
num cæcitate
& Satanæ
versutia.

Obs. 1. Hoc præceptum subiecit cæteris, vt significet non debere nos ad officia illa superiora præstanda descendere, nisi armatos. Nā de iis faciendis decertandū est necessariò. Persuadeāt igitur hoc sibi christiani homines, nihil boni se facturos vnquā, nisi luctentur, nisi vi extorserint totū illud quantumcunque est quasi è manu Diaboli. Quare semper in armis sint necesse est, si semper aliquid boni agere velint. 2. Apostolus deduxit nos ad fontem ipsum omnium officiorū, quæ supra à nobis postulauit. Vnde discimus, hunc nostrum Apostolum & alios etiā, dum aliquid officij à nobis requirūt: non id requirere tanquā à nobis, tanquam à potentia, & libertate nostra, vt dicunt aduersarij: qui ex huiusmodi præceptionibus libertatē, scilicet, arbitrij nostri statim inferūt: sed à Dei robore, & potentia. Atq; vt hoc videant homines, solēt præmissis iam præceptis officij, postremo loco fontem ipsum apperire. 3. Dicit non esse nobis luctā aduersus carnē & sanguinē. Si hoc cogitarēt homines, non adeò laborarent in vlciscendis infirmisimorum ho

minum iniuriis. Sed hîc videant astutiam Satanæ. Emittit aduersus nos homines tâquam totidem tela eminus proiecta: vt nos occupatos in iis quasi telis frangendis, ipse incautos adoriatur interea, & opprimat. Vnde Apost. supra cap. 4. 26. ita præcipit. Sol ne occidat super iracundiã vestrã, neq; date locũ Diabolo. Significãs ira, & vindictã cupiditate, nos exponi tâquam prædã Diabolo. 4. In hac lucta videmus tâquã in speculo vnũ hominẽ infirmũ, vtpote, carnẽ & sanguinẽ, stare in prælio aduersus spiritus qui firmæ & stabilis naturæ sunt, & eos quidem multos & multos illos potentes, & potêtes illos malitiosos, & malitiosos illos in superiori loco collocatos. Mirũ est vnum cõtra multos stare: mirũ est vnũ infirmũ aduersus multos potêtes, & principes mundi huius consistere: mirum est hũc stare aduersus multos illos etiã malitiosos à quibus nihil vnquam misericordiæ expectandũ est: mirũ est deniq; hũc stare, aduersus illos etiam collocatos in sublimi, quasi in cœlo ipso, vt desuper percutiãt & immineant ceruicibus miseri hominis. Iniquus planè videtur congressus. Videmus tamen hoc loco vnũ hunc & infirmũ resistere primum, deinde omnibus cõfectis stare, ac de hostibus suis triũphare. Mira omnia, sed ne

Aduersus iracundos & vindictæ cupidos.

4. De mirabili Christianorum imbecillium & imbellium lucta.

In qua caro & sanguis aduer. Spirituales nequitias, vnus infirmissimus contra multos potentes ex alto pugnantes consistit.

Et non modò resistit, sed etiã stat, vincit & triũphat.

Quia munus est Dei robore.

In hoc enim Deus glorificatur, quū in humana infirmitate potētia eius perficitur.

Inde maxima ad pios redit consolatio.

4. De malis Angelis, eorum numero & nominibus.

mirare : hic vnus homuncio in se infirmus, armatur tamen inuicto Dei robore, quo, si vel infirmissimū quodq; & abiectissimū semel armatum fuerit, facile resistet toti potentia huius mundi, & resistēdo eam superabit. Deus vt ex aliis suis proprietatibus gloriam suam consequitur, iustitia, misericordia, sapientia, &c. ita etiam ex potentia. Sed quando fit vt summam gloriam ex potentia consequatur? Quo maior est infirmitas creaturæ, quam armat sua potentia, eo maior gloria ipsi accedit: Nam quo infirmior est creatura, eo maior apparet potentia ipsius Dei. Dicit enim Dominus, Potentia mea per infirmitatem perficitur. Quo autem maior apparet potentia, eo maior est Dei gloria. Verum igitur illud est, quo maior est infirmitas creaturæ, quam armat Deus sua potentia, eo maior est gloria ipsius Dei. Hoc maximè pertinet ad consolationem nostram. Nam quo tempore sentimus infirmitatem nostram, si interea sentiamus aliquam Dei virtutem in nobis agentem, possumus profectò nobis ipsis polliceri certam victoriam, & per suasum habere Deum nostrum glorificandū in infirmitate nostra, cū Deus quo maior est infirmitas creaturæ, eo maiore consequatur gloriā. 5. Hic videmus primum nominari

nominari Diabolum quasi vnum, deinde
 plures spiritus malos. Sic Math. 25. 41. distin-
 guntur Diabolus & Angeli ipsius: Sic no-
 minatur huius seculi Deus 2. Cor. 4. 4. Et
 Belial 2. Cor. 6. 15. Et Satan tentator *καὶ ὁ
 ἔσχατος* Mat. 4. 3. Et Serpens vetus, draco A-
 poca. 10. 3. & sequentibus. Et Luc. 8. 30. no-
 minatur legio impurorum spirituum. Ex
 his colligi posse videtur esse vnum caput, &
 sub illo vno capite multitudinem malorū
 spirituum. Siue hoc ita sit reipsa, siue com-
 paratione tantum Christi & Ecclesie ipsius
 dicatur, vt quemadmodum ecclesia habet
 suum caput, ita illa multitudo suum quod-
 dam caput habeat & iniquitatis principa-
 tum, nihil interest. Vtrumvis enim sit, pa-
 rum refert scire: modo illud sciamus esse
 malos illos spiritus omnes coniuratos in
 salutem nostram.

Quid de iis
 scire, piorū
 interest.

- 14 *State igitur lumbis circumcinctis verita-
 te, & induti thorace iustitiæ.*
- 15 *Calceatis pedibus præparatione Euange-
 lij pacis.*
- 16 *Insuper assumpto scuto fidei, quo possitis o-
 mnia iacula mali illius ignita extinguere.*
- 17 *Galeam etiam salutarem accipite, & gla-
 dium spiritualem, hoc est, verbum Dei.*
- 18 *Omni prece & supplicatione precantes o-
 mni tempore per spiritum & illi ipsi rei*

inuigilantes cum omni perseverantia & supplicatione pro omnibus sanctis.

19 *Et pro me, ut mihi detur sermo ad apertionem oris mei cum libertate ut notum faciam mysterium Euangelij.*

20 *Cuius causa legatione fungor in catena, ut, inquam, de eo libere loquar sicut oportet me loqui.*

A generali exhortatione, de induenda Dei panoplia.

Transit ad specialē, singulas illius armorum partes proponens.

Quæ à collatione carnalis panopliæ sex numerantur.

1. Balteus.

State igitur lumbis. Hactenus generalis fuit exhortatio, ut corroborentur per forte robur Domini: vel quod idem est, Induant vniuersam illam armaturā Dei, ut possint stare aduersus insidias Diaboli: fuit etiam argumentum exhortationis à natura luctæ: ex argumento conclusit assumendam esse vniuersam illam armaturā Dei, ut possint resistere tempore aduerso, & omnibus cōfectis stare. Nunc particulatim hortatur, ut assumant sibi singulas partes illius armorum. Quoniā igitur partes spiritualis armorum tractantur comparatione partium carnalis siue corporalis: ideò primum numerabimus partes armorum carnalis ad maiorem spiritualium partium illustrationem. Partes igitur armorum carnalis sex fuerunt antiquitus: eas mutuatur Apostolus ad illustrationem propositi sui. Prima erat *Balteus*, hoc est bullatum cingulum, quo tegebatur commissura thoracis &

2. cingulum

ζωμᾶς inde demissi ad genua, quo armabantur femora. Secunda, *Thorax* à pectore ad umbilicū protēsus. Tertia *Ocreæ*, quibus integebātur tibiæ à genibus ad pedes &, si volebant, etiam pedes ipsi. Quarta, *Galea*, qua tegebatur caput. Quinta, *Scutum* in sinistra manu. Sexta, *Gladius* in dextera. Ex his partibus quinque primæ inferuebant muniendo corpori ipsius militis, sexta & vltima nempe, Gladius ad resistendum & inuadēdum vicissim hostē pertinebat. Atque hæc de partibus armaturæ carnalis. His respondent sex partes armaturæ spiritualis.

Prima, *Veritas* respondens Balteo. Secunda, *Iustitia* respondens Thoraci. Tertia, *Præparatio euāgelij pacis* respōdens Ocreis vel Calceis. Quarta, *Salus* respondens Galeæ. Quinta, *Fides* respondens Scuto. Sexta, *Verbum Dei* respondens Gladio.

Nunc tractabimus singulas partes spiritualis armaturæ, in iisque tractandis hunc ordinem seruabimus. Primum videbimus quæ sit vnaqueque pars. Deinde considerabimus quid habeat simile & commune cum vnaquaque parte corporalis armaturæ. Postremo, quem vsum habeat vnaqueque in spirituali hac militia.

Prima igitur pars spiritualis armaturæ est *Veritas*. Videamus primum quid ea sit:

- 2 Thorax.
- 3 Ocreæ.
4. Galea.
5. Scutum.
6. Gladius.

His respondent,

1. Veritas.
2. Iustitia.
3. Præparatio euāgelij pacis.
4. Salus.
5. Fides.
6. Verbum Dei.

Methodus in harū partium tractatione.

1. Prima pars spiritualis armaturæ, seu piorum Balteus, Veritas.

deinde quam comparationem habeat cum parte carnalis armaturæ: tertio, quem vsum habeat in spirituali militia. Sic igitur inuestigamus quid sit. Paulus 1. Timoth. 1. 18. 19. Præcipit Timotheo, vt secundum Prophetias de ipso prægressas militet bonam militiam, retinens fidem & bonā conscientiam. Quo loco commendans Timotheo hanc militiā, armat eum bona conscientia. Hanc cap. 3. 9 appellat puram cōscientiam, quam igitur hīc vocat veritatē, illic in eodem argumento militiæ, bonam conscientiam nominat. Bonam conscientiam definitio, & quidem paulò rudiùs, eā, quam quis habet, cum conscius sibi est, nō malefactorum, sed benè rectēque factorū in vocatione quisque sua. Huius sensum quendam habuit Paulus, cū iniquis iudiciis Corinthiorū oppressus, diceret: Imò me ipsum nō diiudico, nullius enim rei mihi sum conscius. 1. Cor. 4. 3. Igitur hoc loco veritatis nomine intelligimus bonam & puram cōscientiam. Nunc videamus quam comparationem habeat cum balteo militis. Balteus militis præcipuū ornamētum militis erat, quo tegebat commissuram thoracis & zomatis, simul & medium ac lumbos decorabat. Sic non est aliud maius ornamētum christiani militis quàm bona conscientia.

Nam

Quid sit nē-
pe bona cō-
scientia,

Huius defi-
nitio.

Comparatio
cum balteo
militis.

Hic est mili-
tis ornamen-
tum.

AD EPHES.
bona conscientia
cinctus ne
impudēs
in luce
hominum
Adam, qui post
consciis fugi
folia arborum
malæ conscientie
inquit, mala
dedecorat hominem
sic eum cohonestat,
lucem prodire, & offe
& hominum extir
non meruit hominum
inquit, Paulus. 1. Corinth
tretrus, pro minimo
abus iudicet, aut ab hu
simus comparatio. Pos
partis armaturæ in
nil gravius dici pote
nem fidelem & integru
merito, malè gestum
verò aduertus han
hominum bonæ con
thes 1. ad Corinthios 4
officio Apostolico
quis præ Pseudoa
Paulus rei, inquit,

Nam mala conscientia ita hominē deformat, vt ea cinctus non audeat, si modò non sit prorsus impudēs, & frontē quod, aiunt, perfricuerit, in lucē prodire, sed fugiat cum Dei tum hominum conspectum. Exemplo est Adam, qui post defectionē à Deo, malè sibi conscius fugit cōspectum Dei, & inter folia arborum delituit. Adeò illum puduit malæ conscientiaē suæ. Quemadmodum, inquam, mala conscientia ita vt dixi, dedecorat hominem: Ita bona conscientia sic eum cohonestat, vt audeat ea fretus in lucem prodire, & offerre se cōspectui Dei, & hominum: non extimescat tribunal Dei: non metuat hominum iudicia. Mihi, inquit, Paulus. i. Corinth. 4.3. hac conscientia fretus, pro minimo est quod ab hominibus iudicer, aut ab humano iudicio. Hactenus comparatio. Postremò est vsus huius partis armaturæ in Christiana militia. Nihil grauius dici potest aduersus hominem fidelem & integrum, quam si obiciās immeritò, malè gestum officium. Remedium verò aduersus hanc tentationem est, testimonium bonæ conscientiaē. Paulus, vt vides i. ad Corinthios 4. pro nihilo habitus in officio Apostolico, & contemptus à Corinthiis præ Pseudoapostolis, huc confugit. Nullius rei, inquit, mihi sum cōsci.

Illa Christiani.

Teste Adamo, si malā conscientiaē spectes.

Et Paulo Apostolo si bonam.

Vsus huius baltei spiritualis.

Exemplum in inuictō milite.

Idem Apostolus, vt est 2. Corinth. 1. 12. accusatus à Corinthiis inconstantia, quod nō venerit ad ipsos, sicut pollicitus erat, huc tandem confugit. Hæc est gloriatio mea, nempe, testimonium bonæ conscientie nostræ, quòd cum omni simplicitate & sinceritate versatus sum in mundo, potissimum autem apud vos. Hæc de prima parte spiritualis armaturæ.

Secūda pars,
feu piorum
thorax, Iu-
stitia.

In nobis in-
herens.

Comparatio
Iustitiæ Chri-
stiani cum
thorace mi-
litis.

Secūda est Iustitia, quæ respōdet militis thoraci. In qua explicanda seruabimus eum ordinem, quem proposuimus. Iustitiam igitur intelligo non eam, quam nobis imputatam fide apprehendimus, hoc est, Christi iustitiam, sed inhærentem in nobis ipsis intelligo: eā scilicet de qua 1. Ioan. 3. 7. Qui exercet iustitiā, hoc est, bona opera, iustus est. Iustitiam igitur eam intelligimus, quæ posita est in operibus regenerationis. Hæc comparat Thoraci hoc loco. Sic Esai. 59. 17. Iustitia Domini comparatur lorice: Et Iobi. 29. 14. comparatur vestimēto. Iustitiam, inquit, induebā, & induebat me Dominus, hoc est, honorabam Dominum vita integrè trāfacta, & Dominus honorabat me apud alios. Similitudo autem hæc est: Thorax reddit pectus tutū, ac munitum ab ictibus aduersarij: Sic iustitia armatus, tutus est christianus miles à iaculis Diaboli, & fir-
mus

mus stat aduersus ipsius impetum omnem. Hanc firmitatem exprimit Dauid Psalmo. 112.3. iustitia eius, inquit, de iusto loquens, permanet in æternum. Sic Prouerb. 10. 25. dicitur iusto foundationem esse perpetuam. Quod ad vsum huius partis armaturæ in spiritali militia: eum docuit Christus illa parabola prudentis, qui fundauit domum suam super petram: Qui audit, inquit, sermones meos, & facit eos (Iustus autem est in faciendo) hunc assimilabo viro prudenti, qui ædificauit domum suam super petra. Pluuia descendit, flumina venerunt, venti flauerunt, & inciderunt in domum illam, stetit autem & non cecidit, quia fundata erat, super petra: Ita etiam stabit iustus. Incidentibus in eum pluuia, fluminibus, & ventis tentationum, omnia illa tamen, imò portæ inferorum non præualebunt aduersus eum. Scimus hoc omnes, non esse graniorem aliã hac tentatione, quia Diabolus sollicitat nos ad vocandum in dubium electionem, & vocationem nostram. Petrus 2. epist. 1. 10. huic opponit iustitiam nostram in operibus, quæ sicuti profecta sunt ab electione & vocatione, ita tanquam testimonia quædam, ea ipsa nobis confirmant. Studete, inquit, electionem vestram firmã facere, nempe, per opera quæ testabun-

Vsus huius thoracis spiritalis.

Inuicta perseverantia aduersus tentationes.

Et Diaboli in electione & vocatione nostram infurgentis impetum.

tur vobis, vos electos esse & vocatos. Atque hæc de secunda parte spiritualis armaturæ.

3. Tertia pars seu piorum Ocreæ præparatio Evangelij pacis.

Quid sit Evangelij pacis.

Comparatio huius præparationis cum Ocreis seu calceis militariis.

Vsus horum calceorum spiritualium.

Sequitur tertia, in qua explicanda propositum ordinem sequemur. Tertiam vocat *præparationem Evangelij pacis*. Præparatio igitur Evangelij est, Euāgelium ipsum, quod cum semel intelleximus, parati sumus ad ingrediendum periculosum huius vitæ cursum. Quo sensu David dixit, Ps. 119. 105. *Lucerna pedibus meis, Domine, verbum tuum, & lumen semitis meis*. Vocat *euāgelium pacis*, hoc est, reconciliationis cum Deo, ut alio loco *sermo reconciliationis* ab Apostolo dicitur. Similitudo autem cum calceis hæc est. Calcei sunt comparati ad iter aliquod ingrediendum, est enim hic eorum usus, etiam calceatus miles, paratus est ad ingrediendum prælium: Sic Christianus miles cognito Euangelio, siue lato illo nuncio reconciliationis suæ cum Deo, paratus est ad iter huius vitæ periculosissimum, instratum & oblitum spinis tentationum innumeris, cōficiendum. Vsus postremo huius partis in spirituali militia hic est. Multæ sunt tentationum spinæ, quocunque nos vertimus, *via parum tuta est*, Satan mille peccandi occasiones foris obicit. Remedium est, *cognitū ac intellectū Euāgelium*, quod est *Lucerna pedibus nostris, & lumen semitis*,

femitis, vt ait Propheta. Nam Euangelij cognitione quasi parati & accincti ad iter, inter tot spinas tutò ambulare possumus. Hactenus fuit tertia pars armaturæ spiritualis.

Sequitur quarta, nempe, *Fides*, quæ respondet Scuto. Fidem intelligo nō tam instrumentum ipsum quo Christum & iustitiam ipsius apprehendimus, quam Christū ipsum cum sua iustitia fide apprehensum. Similis est fides scuto. Quemadmodum enim scuto excipiuntur ictus & tela hostiū, & excepta retunduntur & repelluntur: Ita fide excipiuntur ignita Diaboli tela, & excepta extinguuntur. Interpretandæ sunt hoc loco duæ voces. Prima vox est (igniti) Vocat enim *ignita* Diaboli tela: hoc plus est quàm si dixisset *acuta*: maior enim quædam vis est in igni. Vocantur autem ignita ab effecto, quod immissa in corda hominū affectus *cordium* inflamment quasi igni. Secunda vox est, *extinguendi*: (dicit enim *extingui ignita hæc tela*) hoc plus est quàm si dixisset *retūdi* aut *repelli*. Respōdet verò naturæ telorum ignitorū: quod enim ignitum est, id *extingui* dicitur, vt quod acutū est, *retundi*. Hæc igitur est comparatio. Postremū est, vt videamus vsum huius partis in spirituali militia. Postquā tentationibus

4. Quarta pars, seu piorum scutum, fides.

Comparatio fidei cum scuto.

Vbi occurrunt obseruanda, ignita diaboli tela.

Quæ fide extinguuntur.

Vsus huius scuti spiritualis.

Diaboli superiores tres partes armaturæ obiectæ sunt eo, quo diximus, modo: Diabolus instaurato rursus prælio noua tela cōtorquet, quæ si non excipiantur scuto fidei, neq; Balteus veritatis, neque Thorax iustitiæ, neque Præparatio euangelij ea poterūt sustinere. Prima igitur tentatio est aduersus bonā conscientiā. Opera imperfecte bona conscientia bonā efficere non possunt: Tua sunt eiusmodi: ergo conscientiam bonā efficere non possunt. Huic tentationi nisi opponas Scutum fidei, Diabolus certò preualebit. Sic igitur responde: Opera imperfecte bona, si in sese tantum cōsiderentur, sine fide, non efficiunt, fateor, bonā conscientiam: quia quod imperfectum est, conscientiam prorsus purā nō efficit. Sin verò opera illa cum fide accipias, quæ tegit defectum ipsorum operum, quamque inter nostra opera & Deū mediam interponimus: tum quidam bonam conscientiam efficiunt etiam opera nostra alioqui imperfecta. Secunda tentatio est aduersus iustitiā bonorū operum. Opera imperfecta non placent Deo: Opera tua sunt imperfecta: ergo nō placet Deo. Huic tentationi necessario opponenda est fides. Sic igitur responde. Opera imperfecta nō placet Deo quidē, vt sola accipiuntur: sin verò cū fide accipiuntur, placet. Nam

peccata

Primum Diaboli telum, de imperfectione operum.

Quomodo extinguitur.

Secundum telum, adu. perfectionem operum.

Quomodo extinguitur.

AD EPHE
 & defectus i
 computatam Cl
 donatur, &
 dientia. Ter
 rationem eu
 gelij illius non
 ambules inte
 liti intelligūt qu
 tota vita offend
 gere Euāgelium,
 in genere tantum, se
 cie. Vides igitur Sc
 quæ tres illæ priores p
 pullare nō possunt: vt
 tit ab Ioan. i. Ep. 3. 4. b
 vit mundū, nepe, fide
 ant omnia, quæ in nob
 mo, nisi Scuto fidei m
 ficit nos corā Deo, &
 Quinta pars armatur
 ens Galea. Eam igit
 resequemur. Salutem
 vi. The. 5. 8. Induti
 saluti. Spes salutis
 in quemadmodū cū
 armatū, tū audet at
 in medios hostes,
 in cū spe salutis
 in hostiani, in me

peccata & defectus in nobis reliqui, propter imputatam Christi satisfactionē nobis condonātur, & per fidē placet Deo noua obedientia. Tertia tentatio est aduersus præparationem euangelij pacis. Cognitio euangelij illius non statim id efficiet, vt illæsus ambules inter tot tentationū spinas. Multi intelligūt quidē euangelium qui tamē in tota vita offendūt. Respōde, te ita intelligere Euāgelium, vt etiam credas, neq; id in genere tantū, sed multō magis in specie. Vides igitur Scuto fidei excipi ea tela quæ tres illæ priores partes armaturæ propulsare nō possunt: vt nō immeritō dictum sit ab Ioann. 1. Epi. 5. 4. Hæc est victoria quæ vicit mundū, nēpe, fides nostra. Adeo nihil sunt omnia, quæ in nobis sunt, quantumuis bona, nisi Scuto fidei muniātur: quæ sola iustificat nos corā Deo, & iustificatos seruat.

Quinta pars armaturæ est Salus, respōdens Galeæ. Eam igitur ordine proposito persequemur. Salutem intelligo spem salutis vt 1. The. 5. 8. Induti, inquit, pro Galea spe salutis. Spes salutis comparatur galeæ: quia quemadmodū cū Galea caput militis est armatū, tū audet attollere caput suū etiā inter medios hostes, & ictibus ipsū obicere: Sic cū spe salutis tectū est quasi caput militis christiani, in mediis tentationibus,

Tertium telum, adu. Euangelij efficaciam.

Quomodo exstinguitur.

5. Quinta pars, seu primum Galea, Salus, seu salutis spes.

Comparatio spei salutis cum Galea.

& afflictionibus, ipsum erigit ac in cœlos
suspiciens constanter expectat promissam
illam salutē. Paul. Rom. 8. 19. cū loquitur
de spe rerum omnium creaturarum, ait, eas
exertis capitibus expectare reuelationem
filiorum Dei: quo loco videmus spem esse
causam cur res creatæ capita sua erigant. Sic
nos dicimus spem esse causam hoc loco,
quæ facit vt erigat caput suum Christianus
miles in mediis tentationibus, non secus ac
si ea spe tanquam Galea caput armaretur.

Vfus huius
galeæ spiri-
tualis.

Vfus huius partis in spirituali militia hic est.
Pij, inquit Satan, grauissimis afflictionibus
subiecti sunt, adeo vt non videantur Deo
esse curæ, cuiquidem tentationi obicienda
est spes illa emergēdi tādē ex omnibus af-
flictionibus, & salutē consequēdi, quæ pro-
fecto si nō adsit, nō potest fieri, quin succū-
bamus: si autem ea adsit sub spe gloriamur
etiam in afflictionibus ait Apost. Rom. 5.
2. Haftenus de iis armaturæ spiritualis par-
tibus quæ valēt ad nos ipsos defendendos.

6. Sexta pars
armaturæ
Spiritualis,
sen piorum
gladius, nem-
pe verbum
Dei.
Comparatio
verbi Dei cū
gladio.

Sequitur postrema pars cuius vsus est in
petēdo & inuadēdo hostem, nēpe, verbum
Dei, quod respondet militis gladio. Prose-
quamur igitur eam partē instituto ordine.
Verbum Dei intelligo Legē & Euangeliū,
quæ sunt verbi diuini partes: comparatur
cum gladio quia veluti gladio ferimus.
hostem

AD EPHE
Ita Dei ferr
4. 12. viuis est
quois gladio
tionem vsque
pagum & me
gitationes & con
hoc verbū, manu
asi aduersus hoste
ile expertus est. Co
quit, ratiocinationes
nem quæ se attollit ad
Dei, & captiuam duci
tionem ad obediendū
bo: Dei verbum effica
dos semel omnes Diab
homines: vel inquam,
pore simul & animas
bus naturæ istam prauit
ius partis demonstrat
us Christi qui in illa
latth. 4. 1. & sequentib
gladio verbi percute
neque adhuc plane super
percutit vt plane vinc
quar, scriptum est enim
adorabitis, & illi soli
Victus est Satan,
constitutum ad adorand
Ne amantur hodie

hostem, Ita Dei sermo, ait author ad Hebræos 4.12. uiuus est & efficax & penetrantior quouis gladio ancipiti, ac pertingit ad diuisionem vsque animæ simul & spiritus, compagum & medullarum, & diiudicat cogitationes & conceptiones cordis. Paulus hoc verbū, manu fidei tenens & vibrans

Gladiatoris
in signis ex-
plum.

quasi aduersus hostes, plus quàm gladium esse expertus est. 2. Cor. 10. 5. Euertimus, inquit, ratiocinationes & sublimitatem omnem quæ se attollit aduersus cognitionem Dei, & captiuam ducimus omnem cogitationem ad obediendum Christo. dicā verbo: Dei verbum efficax est ad interficiendos semel omnes Diabolos, omnes etiam homines: vel inquam, homines ipsos, corpora simul & animas: vel in ipsis hominibus naturæ istam prauitatem. vsus autem huius partis demonstrari potest exemplo ipsius Christi qui in illa tentatione quæ est Matth. 4. 1. & sequentibus, semel atque iterum gladio verbi percutiens tentatorem, neque adhuc planè superans eum, tandem ita percussit vt planè vinceret. Abi Satana, inquit, scriptum est enim, Dominū Deum tuum adorabis, & illi soli seruiēs. Mirum est hoc: Victus est Satan, qui voluit inducere Christum ad adorandum creaturam. Non vincuntur hodierno die, qui docent

Aliud exemplum, in omnium militū spiritualium summo duce seu Rege.

Superstitionum peruicacia percussa, non concussa.

adorandos Angelos & Sanctos demortuos. An id sit, quia maior est istorum quam illius pertinacia & impudentia in resistendo manifestæ veritati. Huius partis armaturæ vsum quoque habes in tentatione Eux, quo tempore tentaret eam Diabolus in serpente, sed manu fidei non satis firma gladium illum verbis tenuit: quem extorsit ipsi Diabolus: non credidit verbo Dei, ideoque cessit Diabolo. Illud enim certum est: Nisi ipse credas verbo illi quod stringis aduersus Satanam, Satanas illud de manu tua statim erepturus est. Haftenus de sex illis partibus spiritualis armaturæ.

Exemplum
oppositum in
Eua, quæ non
rectè vta est
illo spirituali
gladio.

Cur spiritua-
li huic arma-
turæ, auxiliū
Dei precibus
impetrandum
addit Apo-
stolus.

Quoniam autem quæ est nostra infirmitas, omnes hæ spiritualis armaturæ partes, imperfectæ sunt: pura conscientia mista est impuritate: iustitia iniustitia: cognitione Evangelij non satis præparamur: fides est cum infidelitate coniuncta: spes cum desperatione: Verbum denique non satis firma fidei manu prehensum tenetur. Quoniam, inquam, hæ omnes partes imperfectæ sunt, opus habet spiritualis miles nouo sub inde auxilio Dei, quod non impetratur nisi precibus. Ideo iam postremo præcipitur ut Ephesij inter pugnandum cum hoste, precibus assidue agant cum Deo. In hac petitione tria sunt: Primum est, ut omni prece

Tria autem
requirit.

AD EPHE
Secundu
Terti
Quod igi
Timoth.
species, ne
petitiones bo
aliis, gratiarum
intelligo species
deprecationes
ducamur in tentatione
rum, nempe, ut Deus
tatione Gratiarum acti
sim gratias Deo.
Quemadmodum perpe
(quando enim nobis in
cum Satana?) ita omni c
loquitur postea, debe
Quod ad postremum
erit hic: Nos, quod prece
tum autem Dei inter
mitib; inenarrabilibus
non tam intelligo spiri
tum internum cordis as
in sancto regenerati
quod expressit capite
maret, Canes & p
Domino. Hæc
Bis fit quidē sim
materialis & car

precentur. Secundum est vt omni tempore precentur. Tertium est vt per spiritum precetur. Quod igitur ad primum attinet. **1. Vt omni prece precetur,** quæ quadruplex alio loco constituitur.

Paul. 1. Timoth. 2. 1. plenè recenset precationis species, nempe, deprecationes malorum, petitiones bonorum, intercessiones pro aliis, gratiarum actiones. Verùm hîc eas intelligo species quæ nos ipsos respiciunt: deprecationes malorû, ne scilicet inducamur in têtationem: Petitiones bonorum, nempe, vt Deus sustentet nos in têtatione: Gratiarum actiones, quibus vicissim grati sumus Deo. **2. Vt omni tēpore precentur.**

Quemadmodum perpetua nobis lucta est: (quando enim nobis induciæ pactæ fuerât cum Satana?) ita omni cum perseuerantia, vt loquitur postea, debent esse preces nostræ. Quod ad postremum. Etsi illud Pauli verû sit: Nos, quod precemur, nescire: Spiritum autem Dei interpellare pro nobis gemitib. inenarrabilibus: tamen hoc loco non tam intelligo spiritum ipsum Dei, quàm internum cordis affectum spiritu tamen sancto regeneratum: Nempe, illud cor quod expressit capite superiore, v. 19. **3. Vt per spiritum precentur.**

cùm diceret, Canētes & psallentes in corde vestro Domino. Haftenus de textu.

Obs. 1. Etsi sit quidē similitudo inter ar-
maturam spirituale & carnale, tamen alio-
turræ.

qui magna est dissimilitudo. Quò melius armatus est quis his armis carnalibus, cò minus eum adoritur hostis, vt dici solet vulgò, arma pacem portèdunt. Contrà verò quo melius armatus est quis armis spiritualibus, cò magis adoritur eum hostis. Vt enim familiari exemplo vtar, Si quis inermis sine fuste incidat in canem, illi ferè non oblatrat. Sin verò cum fuste quis det cani obuiam, ferè insultat in eum, imaginatus fustem esse comparatum ad se verberandum. Ita res habet cum Diabolo. Si quis inermis illi occurrat, nihil eum molestat, persuasus hominē iam esse suum. Sin verò armatus occurrat, statim aggreditur hominem, existimans totum illum apparatum esse aduersus se comparatum, neque profectò fallitur opinione. Quid igitur? An monet Apostolus vt induamus ea arma, quæ hostem non compescant, sed prouocent magis? Resp. Melius esse aduersus Diabolū pugnare, quàm pacem cū eo colere. Alterum enim horū necessarium est: aut pugnandum nobis est cum eo, aut inunda est cum eo gratia. Nullum esse inter hæc extrema medium sciant homines, qui putant licere sibi viuere securos & Dei & Diaboli. 2. Nulla arma video hoc loco tributa esse Diabolo præter insidias: armat

Exemplum,
seu simile ap-
positum in
hanc rem.

De Apostoli
consilio.

2. De ratione
pugnandi spi

Epheios arm
neque pugnatur.
militi non e
insidias, fraudi
mendacium:
apertum mare
sinceram agendi
veritatem. Obui
Angelus lucis, scilicet
ne ficto vultu eum
mo & serio, qui qu
hortationem ad arma
assiduas. Hinc discim
strā in hac lucta, quæ t
subinde nobis suppedi
cumberemus necessari
gratiæ continuo accum
mus in hac lucta, & in
mus statim Diabolo vi
bus infirmitatis nost
assiduas preces. Hic
recibus nostris glori
Deus optimus artifex
um vertit in suam glo
gloria, Amen.
Trilla. 1. Petr. 5. & hab
narius vester Dia
repedambulat, qu
resistite firmi p

autem Ephesios armis, quibus aperte & honestè pugnatur. Obserua igitur Christiano militi non esse resistendum insidiis per infidias, fraudi per fraudem, mendacio per mendacium: sed insidiis resistendū esse per apertum martem: fraudi per candidam & sinceram agendi rationem, mendacio per veritatem. Obuius fit tibi Diabolus vt Angelus lucis, scilicet adblandiēs: Tu rursus ne ficto vultu cum excipito, sed ex animo & serio, quicquid facis, facito. 3. Post hortationem ad arma, hortatur ad preces assiduas. Hinc discimus infirmitatem nostrā in hac lucta, quæ tanta est, vt, nisi Deus subinde nobis suppeditet nouas vires, succumberemus necessario, & nisi gratiam gratiæ continuò accumularet, quamdiu sumus in hac lucta, & in hac vita: præberemus statim Diabolo victas manus. Ergo sensus infirmitatis nostræ impellit nos ad assiduas preces. Hic mihi vide rursus: Precibus nostris glorificatur Deus. Ergo, Deus optimus artifex infirmitatem nostram vertit in suam gloriam: Cui sit omnis gloria, Amen.

Et illi. 1. Petr. 5. 8. habes hæc verba, Nam aduersarius vester Diabolus tanquam leorugiens obambulat, quærens quem deuoret: Cui resistite firmi per fidem, scientes

ritualib. armis à Christianis obseruanda.

3. De precum in pugna Christiana necessitate & fructu.

De Charitatis fraternæ officio præcū respectu pro omnib. sanctis.

easdem afflictiones à vestra, quæ in mundo est, fraternitate impleri. Quibus postremis verbis significat afflictiones & tentationes Satanæ non esse vnius alicuius proprias, sed omnium quicumque piè volunt viuere in Christo Iesu. Hoc cum consideraret Paulus hoc loco, non tantum hortatus est vt precentur assidue pro seipsis, & durent in hac lucta, sed etiam pro fratribus. Verum huius rei paulò altius causam inquiram. Si-
 ne fide nemo potest rectè precari. Nā quicquid sine fide est, peccatū est. Iam verò fides à charitate separari non potest. 1. Ioan. 4.2. Si quis dixerit diligo Deum, & oderit fratrem suum, mendax est. Hinc collige vt non citra fidem, Ita non citra dilectionem fratrum posse nos rectè precari. Quare si tangamur fratrum dilectione, vt nostri ipsorum dilectio mouet nos ad orandum pro nobis ipsis, Ita moueat nos fratrum dilectio ad orandum pro fratribus. Hec cum consideraret Paulus, hortatus est ad preces pro fratrib. concipiendas: sed hoc ordine seruato: hortatur primum vt precentur pro omnibus sanctis in genere, deinde hortatur vt precentur pro se in specie.

Ratio huius
 præcepti A-
 postolici.

Ordo.

Pro Ecclesia,
 in genere.

Pro Aposto-
 lo, speciatim

Videamus igitur primum primam partem hortationis, in qua sunt tria distinguenda ad faciliorem eorum quæ dicuntur

vigilantem, Primò
 precibus. Seculo re
 uerentiam. Tertiò re
 omnibus sanctis co
 primus 1. Pet. 4.7
 vigilantes ad orandum
 sci potest vigilantium
 sem quandam, qua ap
 penè preparatus ad pre
 vigilantiam non exclud
 poris & exterorum sen
 Christus paulò ante q
 Iuda, præcepit discipulis
 reprehendens eos graui
 non vigilantes. Vigilantes
 Tamen proprie vigilant
 quæ est animi excitati
 tute: iuxta illud quod di
 cap. 14. Excitate qui dormi
 tuis, & illucet tibi Ch
 in Euangelio præcipim
 vigilemus, vbi vigilant
 let & altera virtus, qua
 ant. Sobrius esto, inquit
 quemadmodum ebrietas
 turporem: Ita sobriet
 in vigilas & ecul
 sobrietati & vigilantia
 le primum effectum. E

cognitionem. Primò requirit vigilantiam in precibus. Secundo requirit omnem perseverantiam. Tertiò requirit vt preces hæc pro omnibus sanctis concipiantur. Quòd ad primum 1. Pet. 4. 7. dicitur, Estote sobrij & vigilantes ad orandum: Quibus verbis disci potest vigilantiam esse quasi affectionem quandam, qua aptus afficitur quis & benè præparatus ad preces. Quanquam hîc vigilantiam non excludo eam, quæ est corporis & externorum sensuum, quam etiam Christus paulò antè quàm proderetur à Iuda, præcepit discipulis Matth. 26. 40. 41. reprehendens eos grauiter, cùm inueniret non vigilantes. Vigilate, inquit, & orate. Tamen propriè vigilantiam intelligo eam quæ est animi excitati à lethali illa securitate: iuxta illud quod dictum est superiori cap. 14. Excitare qui dormis & surge à mortuis, & illucescet tibi Christus. Nihil ferè in Euangelio præcipitur sapius, quàm vt vigilemus, vbi vigilantiæ ferè adiungi solet & altera virtus, quam sobrietatem vocant. Sobrij estote, inquit, & vigilate. nam quemadmodû ebrietas inducit somnium & torporem: Ita sobrietas præparatos reddit ad vigilias & excubias quasi agendas. Sobrietati & vigilantiæ additur orationis & precum effectum. Estote, inquit, sobrij

Huius ordinis, Ecclesiæ respectu partes.

I. Vigilantia. Animi.

Corporis & externorum sensuum.

Quàm sit necessaria, precipue verò illa spiritualis, Epicureorum securitati opposita

& vigilātes adorandum. Quare (hoc enim prāterea est quod hinc discimus) sobrij simus vt vigilemus, vigilemus vt oremus.

2. Perseuerantia, qua nihil est Deo accipius.

Ideo vult precibus nostris quasi fatigari.

Stimulos indigentiae addit.

In summa rerum abundantia multiplici egestate nos premi patitur.

Secundum in hac prima parte hortationis est, vt cum omni perseuerantia precetur. Nihil est Deo gratius perseuerantia precibus. vt hanc obtineat, primū, vt videtur nobis, differt exaudire preces nostras, vt nos nimirū pergamus quasi ipsum precib. fatigare, vt habet parabola viduæ, & iniusti iudicis Luc. 18. 1. & sequentibus: quāquam id quidem verū est, nos ipsos fatigari assiduis nostris precibus, nō Deum. Hoc igitur primū est, quod facit Deus: deinde addit nobis stimulum indigentiae vt eum magis & magis sentientes magis magisque precemur. Nā verum est illud, nos, si non exstimulemur sensu indigentiae nostrae, nunquā ad Deum confugituros. dicā quod fortasse mirum alicui videri potest: hominem in summa omniū rerum, quæ ad hanc vitam tolerandā pertinent, abundantia, in summa tamē penuria esse: nam non potest vel vna buccella frui sine Dei gratia. Quoties enim participat illa copia, nisi toties benedicat Deus illi portioni quam sumit, quicquid sumit noxiū est, & perniciosum. Adeo vt illud verissimum sit, opus habere hominem etiam omni copia abūdantem,

quoties panem sumit Christi, Panem nobis hodie: Nam etiam habet apud ipsos proprius, nunciat in gratiam ipsius, mittam nostrum ipsum nos ad assiduis precibus oculos, & intueri temporis punctum repereas ipsorum penuriam bus, vel in spiritualibus reo in animo, nisi omni perseverantia m dum pro omnibus sanctis. Tertium est in hac portionis, orandum esse. Paulus. Timotheo. re precandum pro quibus, quia Deus vult omnem generationem veritatis venio est, quia vnus est vnus Mediator, qui redemptionis pro quibus, nempe, pro vera est, vt mori. Quandum etiam p omnium vide

vt quoties panem sumit, precetur toties illud Christi, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie : Nam non est ille panis, quem etiam habet apud se reconditum, panis ipsius proprius, nisi Deus prius ei benedicat in gratiam ipsius qui sumit eum. Sed vt omittam nostram ipsorum indigentiam, quæ nos ad assiduas preces impellat, circumfer oculos, & intueri fratres, an vllum temporis punctum reperiās quo non videas ipsorum penuriam, vel in corporalibus, vel in spiritualibus rebus, vt planè ferreo sis animo, nisi omni tempore saltem pro fratribus preceris. Quare meritò cum omni perscuerantia monet Apost. orandum pro omnibus sanctis.

Tertium est in hac prima parte exhortationis, orandum esse pro omnibus sanctis. Paulus 1. Timoth. 2. 1. præcipit in genere precandum pro quibusuis, rationem addit, quia Deus vult omnes seruari, & ad cognitionem veritatis venire. Huius iterum ratio est, quia vnus est Deus omnium, & vnus Mediator, qui sese obtulit pretium redemptionis pro quibusuis. Generalis ista præceptio, nempe, pro omnibus orandum esse adeò vera est, vt moneat Christus Mat. 5. 44. Orandum etiam pro iis, pro quibus minimè omnium videtur orandum esse.

Et fratrum nostrorū penuriam nobis ob oculos ponit, vt pro iis etiam precemur.

3. Charitas erga omnes sanctos.

A Deo vno adoptatos in vno Mediatore Christo.

Qui Christus id facere nos iubet.

Precamini, inquit, pro iis qui vos infestant & persequuntur. Paruit huic Christi mandato Stephanus, qui Act. 7. 60. orauit pro persecutoribus suis: Domine, inquit, ne statuas iis hoc peccatum. 1. Ioan. 5. 16. peccantes ad mortem ab hoc generali præcepto excipit, pro quibus dicit non esse orandum: Quod verum quidem est tñ, cum eorum peccatum manifestatum est, vel diuino testimonio, vel manifestis argumentis, vel ipsorum peccantium confessione. Ante hanc manifestationē, pro iis orandum quidem est, sed addita hac conditione, si curabiles sint, & Deus constituerit ipsorum conuersionem ac salutem in æterno suo consilio. Cum igitur pro omnibus orandum sit, tum imprimis pro sanctis orandū est. Nam vt in aliis omnibus officiis præstandis, ita in precibus maxima eorum cura esse debet, qui sunt domestici fidei. Itaque Apostolus hoc loco hortatur vt precentur pro sanctis omnibus, nominatim sanctos commēdans precibus nostris. Hactenus hæc tria, quibus explicata est prima pars hortationis.

Et exemplo suo, & aliorū nobis præiuit

Pro quibus non sit orandum.

Pro quibus præcipue orandum.

Altera pars hortationis vt orēt pro ipso Apostolo.

Sequitur altera pars hortationis, vt orēt pro ipso Apostolo 1. Cor. 9. 12. habet hanc sententiam. Si alij sui in vos iuris participes sunt, cur non potius nos, (de ministris verbi loquitur,) Ex quibus verbis illud ma-

est, oblig
officium faciend
qui tanquam duc
collocati su
omnium precibus
nostris causa. In h
textum in aliq
vt nimirum sente
ponderemus. Pri
dam pro Apostolo. I
dam. Tertio in quem
tum faciat mysterium
habemus huius finis ra
uangelio legatione fun
rationem finem superio
Hæc sigillatim expen
quod primo occurrit. Et
di agere et cōiungi i
ura humani corporis, v
in infirmū, ita abieci
accomodatū vltibus
fieri. Vnde Paulus, 1. C
quod, oculus manus di
te, neq; caput pedib
infirmū, ita abieci
in corpore hum
modum modo in co
Quo quo nullū est
tanquam, quod nō li

nifestum est, obligatos esse nos imprimis ad officium faciendum erga ministros verbi, qui tanquam duces in prima acie temptationum collocati sunt, ac propterea maxime omnium precibus egent, tum ipsorum, tum nostri causa. In hac igitur parte explicanda, textum in aliquot capita distribuemus, ut nimirum sententiam verborum melius ponderemus. Primum habemus orandum pro Apostolo. Deinde quid precandum. Tertiò in quem finem, nempe, ut notum faciat mysterium Euangelij. Quartò, habemus huius finis rationem, quia pro Euangelio legatione fungitur. Quinto, post rationem finem superiorem repetit.

Huius hortationis partes quinque.

Hæc sigillatim expendamus, & primum quod primo occurrit. *Et pro me*, inquit. deus ita digessit & coniunxit inter se omnia membra humani corporis, ut nullum ex omnibus sit tam infirmum, tam abiectum, quam non sit necessarium & accommodatum vñibus nobilissimi cuiusque membris. Vnde Paulus, I. Cor. 12. 21. Non potest, inquit, oculus manui dicere, non est mihi opus te, neque caput pedibus, non est mihi opus vobis: nam infirmissima quæque membra necessaria sunt in corpore humano. Ita res habet suo quodam modo in corpore illo mystico Christi, in quo nullum est membrum tam vile, tam infirmum, quod non sit vsui vel præcipuis

1. Orandum pro Apostolo Ratio.

Confirmatio per similitudinem.

Similitudinis explicatio.

quibúsq; membris huius corporis mystici, Hoc cum consideraret Paulus, quo quidem sub capite ipso Christo, nō fuit aliud membrum nobilius, hortatur Ephesios, se longē inferiores gratia & donis in communi illo corpore, ut pro se tamen orent. *Et pro me, inquit, orate.* Haecenus fuit primum.

2. Quid orare debeant.

Ut Deus aperiat os Apostoli,

Cum libertate

Quæ in Spiritu roboris consistit.

Et cum afflictionibus cōiuncta est: teste ipsomet Apostolo.

Secundum est, quid precari debeant. *Ut detur, inquit, mihi sermo,* hoc est, ut Deus indat ori meo sermonem suum: Quemadmodum in Ieremia dicitur cap. i. 9. Postquam Deus attigit os prophetæ, (dixit) indo ori tuo verba mea. Sed qualis est hic sermo? non pressus ille, qui semelcluso ore proferitur, sed qui dum erumpit, aperit ac dilatat os, summa libertate sua. Libertatem siue *μαρτυρίαν* definitio eam virtutem qua quātum locus, tempus, & necessitas postulant, liberē quis & intrepidē veritatem profitetur. De hac loquitur Apost. 2. Timoth. i. 7. Non dedit nobis Deus spiritum timiditatis sed roboris. Libertatem appellat spiritum roboris, quem opponit spiritui timiditatis, qui est cum metu periculorum, quis non liberē veritatem profitetur. verum enim est hoc, cum periculis & afflictionibus cōiunctam esse hanc libertatem. Nam si ego, inquit, Apostolus, ad Galatas 5. ii. circumcisionem etiam prædico, quid amplius persecutio-

AD EPHE
prior? Nemp
circulū. Erg
de Christo, pe
inimunes era
sunt vñ ea lib
ex his qua
Tertium est fin
faciat myster
Col. 4. 3. eundem fin
Precantes simul etia
aperiat nobis ostiū
mysteriū Christi, p
vinculis. Sed quid ho
Quartum ex illis pr
finis ab officio & l
euangelio fungitur (p
rone fungor in catena
orum regum legati f
mod exteros reges in l
tate, legatus sum
rone fungitur in cace
illud aliud discernen
uit, ut contrarius go
eris legati regum t
miciantur in vinculis
corpore vincu
libertas am
quod in mar
Christus Paulus

nem patior? Nempe, abolitum esset crucis offendiculum. Ergo quia liberè loquebatur de Christo, persecutionem passus est, à qua immunes erant Pseudoapostoli, qui non sunt vsi ea libertate. Haecenus fuit secundum ex iis quæ proposuimus.

Tertium est finis huius libertatis, vt notum faciat mysterium Euangelij. Paulus Col. 4.3. eundem finem libertatis subiecit. Precantes simul etiam pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostiū sermonis, vt loquamur mysteriū Christi, propter quod etiā sum in vinculis. Sed quid hoc sit postea videbimus

Quartum ex illis propositis est, ratio huius finis ab officio & legatione sua, qua pro euangelio fungitur (pro quo, inquit, legatione fungor in catena.) Mirum hoc est. Aliorum regum legati funguntur legatione apud exteros reges in summo honore ac libertate, legatus summi regis Christi legatione fungitur in catena. Sed hic vide vicissim aliud discrimen. Si quando illud vsuuenit, vt contra ius gentium violentur ab exteris legati regum terrestrium, si quando coniiciantur in vincula, os ipsis simul cum reliquo corpore vinculis illis constringitur, neque libertas amplius conceditur exponendi quod in mandatis habent. Sed Christi legatus Paulus legatione fungitur

3. Finis huius libertatis, nēpe vt Apostolus notum faciat mysteriū Euangelij.

4. Huius finis ratio, ab officio & legatione sibi commissa.

Et quidē in catena. Vbi obseruandū discrimen legatorū mandanorum & celestis Regis.

in catena, & vinctus etiam Christum prædicat quod disertè expressit 2. Timoth. 2. 9. In quo, scilicet Euangelio, velut facinorosus affligor vsque ad vincula, sed sermo Dei non est vinctus.

5. Finis illius
dilucidior re-
peritio.

Quomodo
de Euangelio
sit loquendū.

Postremū eorum quæ proposuimus est, finis ille post rationem repetitus, & paulò maiori cum claritate subiectus. Nam notum facere mysterium Euangelij & de eo loqui liberè, vt oportet, idem sunt reipsa. Obseruandum est quod dicit, *vt oportet*: loquendum enim est de Euangelio quantum locus, tempus, & necessitas postulant: neque, vt inquit Christus, obiciendæ sunt margaritæ porcis. Si prudentia in alio quouis, & maximè in ministro verbi requirenda est. Neque existimandum est hanc libertatem esse inconsultam quandam temeritatem.

Doctrinæ.

1. De particu-
lari precū
pro tota Ec-
clesia fructu.

Hactenus explicata sunt hæc quinque ex quibus manifesta est secunda pars hortationis: nunc quædam obseruanda sunt. Hortatur Ephesios, nempe, particularem quandam Ecclesiam, vt precentur pro omnibus sanctis, hoc est Ecclesia vniuersali. Ergo particularis Ecclesiæ preces conducunt vniuersali, imò verò vnius iusti preces pro sunt toti Ecclesiæ. Multum valet deprecatio iusti efficax. Iacob. 5. 16. Non immeritò

AD EPHE
...totaliqua F
...vrum p
...vius. Nam
...alij cent
...loco sic
...inui
...suis: pro
...ellat, sed ipse pro
...Mediator
...loco & aliis
...Rom. 15. 30. Cora
...Ecclesiæ vt orent
...agnouit se dum in
...rem. Quod si nondum
...etiam nunc vix hæc
...Videri potest Pauli
...seruata sua. Respon
...acquirendæ rei ali
...robo non mandauit,
...illa quæ Deus ip
...in verbo suo, ad h
...Deus autē præscripsit
...aliorū preces pro
...Nihil labetur
...quæ a Deo iplo
...mare. Nam idē
...quoque his m
...magis mediet
...magis con

igitur tota aliqua Ecclesia desiderat & deflet vnum virum pium & iustum decedentem è viuis. Nam vnus aliquis pius, pluris est quàm alij centum, 2. Augustinus certò quodam loco sic loquitur, homines, inquit, Christiani inuicem se commendant orationibus suis: pro quo autem nullus interpellat, sed ipse pro omnibus, hic vnus verusque Mediator est. Paulus autem vt ex hoc loco & aliis multis videre potes, vt Rom. 15. 30. 2. Cor. 1. 11. 1. Thes. 5. 25. Hortatur Ecclesias vt orent pro se. Ergo Paulus non agnouit se dum in viuis ageret mediatorem. Quod si nondum in viuis esset, neque etiam nunc vita hac defunctus agnoscit.

3. Videri potest Paulum dubitare de perseverantia sua. Respon. Qui persequitur media acquirendæ rei alicuius, quæ Deus in verbo non mandauit, is dubitat: Qui verò media illa quæ Deus ipse sequenda præscripsit in verbo suo, adhibet, is non dubitat. Deus autē præscripsit verbo, vt requiramus alij aliorū preces pro nobis mutuas. Hinc disce: Nihil labefactare certitudinem fidei, media quæ à Deo ipso mandata sunt. Imò verò iuuare. Nam idē Deus qui iubet credere, iubet quoque his mediis vti. Quare quò magis vtimur mediis quæ sunt ex voluntate Dei, eò magis confirmatur fides nostra.

2. De vno Mediatore Christo.

Aduersus errorem de pluribus mediatoribus.

3. De vsu mediæ certitudinem fidei non labefactant, sed confirmant.

4. De necessitate mutuari precum.

Pro eximiis Dei seruis infumiora Ecclesiae membra orare possunt & debent

5. De summis ministrorum Ecclesiae vocis.

Quid Apostoli exemplum ministrorum verbi doceat.

4. Nota, contra quam fieri solet in aulis principum, (vbi familiares tantum & viri principes intercedunt pro reliquo populo apud principes.) Vulgus Christianorum intercedere pro Paulo, quo non fuit maior sub capite Christo. Nemo igitur existimet se adeo firmum, adeo familiarem Deo, ut putet se non egere precibus, etiam infirmis in cuiusque in Ecclesia membri. Neque rursus eo putet se magis alienum à Deo, quod opus sit ipsi precibus aliorum: quin potius credat hoc ipso se magis à Deo diligere, cum Deus pro ipso non tantum suas ipsius preces, verum etiam aliorum Christianorum exaudit. Est enim hoc magni amoris argumentum. 5. Hortatur Paulus, ut in gratiam ipsius petant libertatem sermonis ad prædicandum Euangelium Christi. Ergo ut muneri suo inferuire possit, unusquisque nostrum tam per se quam per alios debet à Deo petere gratiam illam qua id faciat. Paulus in catena non hortatur Ephesios, ut pro se intercedant, ut liberetur e catena, sed ut detur ipsi sermonis libertas, ut fungatur etiam munere suo in catena. Alij, si aliquod impedimentum interuenerit, quo minus progrediantur in officio, statim cessant in officio, ac putant se iam immunes esse: Sed exemplo Pauli videmus, nitendum esse aduersus

AD EPHE
impedimenta
Præsertim aut
Euangelii
ad suppli
igne ipso
testari de v
ab officio deb
autem sciat
geritur. Et quid
Tychicum clau
in Domino.
Quem misi ad vos
vos nostrum & console
Ve autem scitis H
Epistola autem lecta,
Epistola satis compre
suis priuata, neque
credere volebat, i
ille eas Tychico tab
ut autem maior
rationi, ostendit ob
se missum esse T
hiceret res suas. Ad
consolatur ipsorum
endis tantum vid
hic cuius mem
ianus. Act. 20.
Tychicum & Tro
clauum in Asiam.

uersus impedimenta omnia, vt in officio simus. Præsertim autem hoc faciendum est ministris Euangelij, qui non in catena, non pertracti ad supplicium, non alligati palo, non in igne ipso, dum licet, vel voce, vel gestu, testari de veritate Euangelij, desistere ab officio debent.

21 *Vt autem sciatis etiam vos id quod apud me geritur, & quid agam, omnia vobis nota faciet Tychicus charus frater & fidus minister in Domino.*

22 *Quem misi ad vos ob id ipsum vt cognoscatis res nostras & consoletur corda vestra.*

Vt autem sciatis. Hæc est cap. pars tertia, Epistolæ autem sexta, in qua, quia breui hac Epistola satis comprehendi non poterant res suæ priuatæ, neque eas incertis rumoribus credere volebat, ideo significat se credidisse eas Tychico tabellario coram exponendas: vt autem maiorem fidem faciat ipsius narrationi, ostendit ob eam præsertim causam, à se missum esse Tychicum, vt notas ipsi faceret res suas. Addit & alteram causam, vt consoletur ipsorum corda. In verbis exponendis tantum videndum est, quinam fuerit hic cuius meminit. Tychicus fuit homo Asianus. Act. 20. 4. Narratur Asianos duos Tychicum & Trophimum comitatos esse Paulum in Asiam. Fuit Romæ vna cum

Tertia capituli pars, de priuatis rebus Apostoli agens.

Per Tychicum exponendis.

Qui & consolaturus est Ephesios.

Tychicus ille quis fuerit.

Eius elogiū.

Homo Chri-
stianus.
Minister fide-
lis, & Pauli
conseruus in
Domino.

Doctrinæ.
De sollicitu-
dine piorum
ministorum
Ecclesiæ.

Paulo tum cū in vinculis seruaretur. Hūc misit Paulus ad Ephesios cum hac Epistola, vt ex hoc loco manifestum est, & posteriore ad Timot. 4. 12. Porro Tychicum, inquit, misi Ephesum. Misit etiam eū ad Col. cum Epistola illa ad Coloss. perscripta, vt patet ex eadem illa Epistola 4. 7. Non satis habuit eum nudo duntaxat nomine designare, sed vt personæ dignitas fidem faceret testimonio, eum describit primum ex generali & communi vocatione Christianorum omnium: deinde ex speciali vocatione ministrorum: ministrum eum appellans sed fidelē, neque enim dignus est hoc nomine nisi fidelis. Ad Coloss. 4. 7. quo loco describit hunc ipsum Tychicum, appellat eum ministrum & conseruum in Domino, vt illud clarum euadat, hoc loco eum ministrum vocari, non à priuata aliqua vocatione qua Paulo ministrauit in vinculis, sed à publica vocatione, qua cū Paulo conseruus fuit in Domino.

1. Paulus in manu inimicorum, in catena, morti proximus, paucos habens apud se pios, hunc tamen Tychicum ex familiaribus vnum cum Epistola & mandatis mittit Ephesum. Hinc discce, quāta fuerit Paulo sollicitudo de Ecclesiis: quā etiā professus est, 2. Cor. 11. 28. Absque iis quæ extrinsecus

AD EPHE
... vt agm
... id est, se
... Quis affl
... Quis offendi
... ne sint nimis m
... he loco essent
... fuit, de se nimis
... rentque libenter
... propitius tibi sis Do
... ui fidelis est in dom
... & Pauli, qui non
... vt Rom. 15, de Chri
... fidelis, inquam, etiam
... me adductus, magis de
... se erit sollicitus. 2.
... res suas curat per T
... Ephesios. Permag
... rum egat viri magni
... deus. Iteque Dei eo
... facti in vitam perpetua
... res sunt, vt habeamus o
... eorum exempla & v
... non modo verba &
... per vobis fratres
... Non Patre & Domi
... cum omnib
... Iesum Ch
... 127.

eueniūt, vrget agmen illud in me quotidie
 confurgens, id est, sollicitudo de omnibus
 Ecclesiis. Quis affligitur, quin ego affli- Dei gloriam
 gar? Quis offenditur, quin ego vrrar? Ve- & Ecclesiæ
 reor ne sint nimis multi hac nostra atate, ædificationē
 qui si eo loco essent, quo Paulus tum tem- ferūt semper
 poris fuit, de se nimis anxie cogitarēt, au- in oculis.
 dirētque libenter illud Petri consilium:
 Propitius tibi sis Domine Math. 16. 22. Sed
 qui fidelis est in domo Dei, exē plo Chri-
 sti & Pauli, qui non indulserunt sibi ipsis,
 vt Rom. 15. 3. de Christo scribit Apostolus:
 fidelis, inquam, etiam ad summum discrimē
 adductus, magis de Ecclesia Dei quā
 de se erit sollicitus. 2. Paulus etiam priua-
 tas res suas curat per Tychicum exponen- 2. De vſu ex-
 das Ephesiis. Per magni refert ſcire quid emplorūque
 rerum agāt viri magni & principes in Ec- in vita ma-
 clesia. Ideoque Dei cōſilio, Apostolorum gnorum illo-
 facta in vſum perpetuum Ecclesiæ conſcri- rum Chriſti
 pta ſunt, vt habeamus ob oculos tantorum ſeruorum oc-
 virorum exempla & vitam ipſam priua- currunt.
 tam, non modò verba & doctrinam.

23 Pax ſit vobis fratribus, & charitas cum fide
 à Deo Patre & Domino Ieſu Chriſto.

24 Gratia ſit cum omnibus diligentibus Domi-
 num noſtrum Ieſum Chriſtū ad immortalita-
 tem. Amen.

IIII.

Postrema
pars capitis,
& totius Epi-
stolæ conclu-
sio optato-
ria.

Tria eis op-
tat.

A Deo Pa-
tre, & Chri-
sto.

Gratia incor-
ruptibilis a-
nathemati
æterno oppo-
sita.

Doctrinæ.
1. De Chari-
tatis christia-
næ incremen-
to.

Pax sit vobis. Postrema pars cap. & Epi-
stolæ, qua vt in principio Epistolæ, ita e-
tiam in fine omnia bona fidelibus com-
precatur. Primum in specie benè optat E-
phesiis: Deinde in genere quibusuis dili-
gentibus Christū. Quæ optat Ephesiis tria
sunt: Primum est, quod respicit ipsos Ephe-
sios, nempe pax, & fœlix successus rerum
quarumcunque. Secundum est, quod respi-
cit proximum. Tertium est quod respicit
ipsum Deum, nempe fides in Deum. Hæc
tria optat à Deo patre, tanquā primo fon-
te omnium bonorū: & à Christo, sine quo
nihil demanat à primo fonte ad nos. Quod
comprecatur in genere toti Ecclesiæ, est
gratia, & ea quidem, quæ nō corrumpitur.
Incorruptibilem hanc gratiam oppono e-
go Anathemati illi æterno, quod Paulus a-
libi denuntiat aduersus eos, qui non dili-
gunt Dominum nostrum Iesum Christum.
Si quis non amat Dominum nostrum Ie-
sum Christum, sit Anathema, Maran-atha.
Alterum ex his nobis propositum est ne-
cessariò, vel gratia immortalis, iis nimi-
rum qui diligunt Christum: vel extremum
& æternum Anathema, iis nimirum qui
non diligunt Christum.

Obs. Benè precatur primū particulari,
deinde generali Ecclesiæ. Vide in hoc Pau-

empho, vt an-
tegressu quodam
a certis quibus-
dā stolam impelli-
tis, deinde pro-
pter autem hæc bo-
na ea diligentibus
benè optat illis,
pro Christi & glori-
æ & S.S. sit omnis
cultum. Amen.

li exemplo, vt amor crescat & assurgat
 progressu quodam facto à paucis ad mul-
 tos, à certis quibusdam ad vniuersos, dum
 Apostolum impellit, vt primùm pro E-
 phesiis, deinde pro tota Ecclesia precetur.
 Optat autem hæc bona à Deo authore, &
 optat ea diligentibus Christum. Dum igitur
 tur benè optat illis, interea non est imme-
 mor Christi & gloriæ ipsius: Cui cum Pa-
 tre & S.S. sit omnis honor & gloria in sæ-
 culum. Amen.

2. De Gloriæ
 Dei cura ha-
 benda.

FINIS.

D 3

INDEX

LOCOS CO
gicos, qui
cantur

tur :

No.

A

A Actionum po
norma.

Admonitiones necess

Adoleſcentia piorum.

Adoptio filiorum Dei.

Affectus ciendi in an-
piorum.

Afflictionum utilitas.

Amantudo.

Ambitio longè fug

219
Angelimali. 28

Anima languores & n

Libanum liberum

84104-178

Arana Dei quomodo
fideranda

Antenna Christiana.

Amor carnalis &

Alcora Christi.

1875